

**MỘT SỐ KẾT QUẢ ĐIỀU TRA NGUỒN TÀI NGUYÊN CÂY THUỐC
TẠI XÃ SAN SẢ HỒ, HUYỆN SA PA, TỈNH LÀO CAI**

NGUYỄN THỊ MINH HẢI

Vườn Quốc gia Hoàng Liên

ĐINH KHÁNH QUỲNH

Trường Cao đẳng Sư phạm Hà Nội

ĐỖ THỊ XUYẾN

Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật

Xã San Sả Hồ nằm trong vùng lõi Vườn Quốc gia (VQG) Hoàng Liên, nơi có sự đa dạng về các hệ sinh thái nguyên sinh vào loại bậc nhất của Việt Nam, đặc biệt là hệ sinh thái trên núi cao. Đây cũng là xã có địa hình cao hơn các xã khác trong khu vực VQG Hoàng Liên, dân cư tập trung chủ yếu là người H'Mông sống trên các sườn núi cùng với một bộ phận nhỏ người Kinh lên Sa Pa làm ăn. San Sả Hồ là xã có nguồn tài nguyên thực vật, đặc biệt có nguồn tài nguyên cây thuốc vô cùng phong phú. Việc sử dụng cây thuốc để chữa bệnh trong cộng đồng ở đây đã được hình thành từ lâu đời, từ phương pháp chế biến, cách thức sử dụng, các loại bệnh được chữa,... đều được ghi chép cẩn thận, lưu truyền qua nhiều thế hệ. Trong phạm vi bài báo này, chúng tôi đưa ra kết quả bước đầu về điều tra nguồn tài nguyên cây thuốc ở xã San Sả Hồ, thuộc VQG Hoàng Liên, góp phần vào công cuộc bảo tồn tri thức bản địa ở Việt Nam.

I. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

1. Đối tượng nghiên cứu: Đối tượng nghiên cứu là các loài thực vật bậc cao có mạch được sử dụng làm thuốc.

2. Phương pháp nghiên cứu: Chúng tôi đã áp dụng phương pháp điều tra thực địa theo tuyến và theo ô tiêu chuẩn, đặt các điểm quan sát theo dõi trực tiếp về thành phần loài, số lượng loài; phương pháp phỏng vấn nhanh có sự tham gia của người dân (PRA) để tìm thông tin về thành phần loài trong các bài thuốc, các thông tin thương mại hóa các loài cây thuốc,...

II. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

1. Đa dạng các loài cây thuốc ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai

Bảng 1

Sự phân bố của các loài cây thuốc trong các ngành thực vật ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai

TT	Ngành	Số loài	Số chi	Số họ
1.	Ngành Lá thông (Psilotophyta)	1	1	1
2.	Ngành Thông đất (Lycopodiophyta)	6	3	2
3.	Ngành Cỏ thắp bút (Equisetophyta)	1	1	1
4.	Ngành Dương xỉ (Polypodiophyta)	16	10	6
5.	Ngành Hạt trần (Pinophyta)	1	1	1
6.	Ngành Hạt kín (Magnoliophyta)	296	236	83
Tổng số		321	252	94

Căn cứ vào kết quả điều tra thực địa, chúng tôi đã xây dựng được danh lục các loài cây thuốc ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai, chủ yếu tập trung trong 6 ngành là ngành Lá thông (Psilotophyta), ngành Thông đất (Lycopodiophyta), ngành Cỏ tháp bút (Equisetophyta), ngành Dương xỉ (Polypodiophyta), ngành Hạt trần (Pinophyta), ngành Hạt kín (Magnoliophyta). Kết quả được chỉ ra ở Bảng 1. Với 321 loài cây thuốc thuộc 252 chi, 94 họ thực vật có mặt tại xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai, có thể khẳng định nơi đây có nguồn tài nguyên cây thuốc rất phong phú, cần được nghiên cứu nhằm bảo tồn và phát triển. Trong đó, có 70 họ có số loài từ 1-5, 11 họ có số loài từ 6-10 và 13 họ có số loài lớn hơn 10. Các họ có số lượng loài cây thuốc nhiều nhất được chỉ ra ở Bảng 2.

Bảng 2

Các họ có số loài thực vật làm thuốc nhiều ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai

TT	Tên họ	Số loài	TT	Tên họ	Số loài
1.	Họ Cúc (Asteraceae)	22	6.	Họ Hoa mõm chó (Scrophulariaceae)	12
2.	Họ Bạc hà (Lamiaceae)	21	7.	Họ Đậu (Fabaceae)	12
3.	Họ Cà phê (Rubiaceae)	19	8.	Họ Cỏ roi ngựa (Verbenaceae)	11
4.	Họ Nhân sâm (Araliaceae)	14	9.	Họ Đơn nem (Myrsinaceae)	11
5.	Họ Hoa hồng (Rosaceae)	13	10.	Họ Thầu dầu (Euphorbiaceae)	11
Tổng số 146 loài					

Qua Bảng 2 cho thấy những họ có nhiều loài cây làm thuốc thường là họ đa dạng cao về số lượng loài trong hệ thực vật Việt Nam. Đặc biệt trong các loài cây làm thuốc ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai, có tới 16 loài cây thuốc diện cần được bảo vệ (Bảng 3).

Bảng 3

Danh sách các loài cây thuốc cần được bảo vệ ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai

TT	Tên loài	SĐVN 2007	NĐ32 2006	DLĐCTVN 2006
1.	Bảy lá một hoa (<i>Paris polyphylla</i> Smith), họ Trọng lâu (Trilliaceae)	EN		VU
2.	Hoa tiên cánh có đuôi (<i>Asarum caudigerum</i> Hance), họ Hoa tiên (Aristolochiaceae)	VU	IIA	EN
3.	Bình vôi nhị ngắn (<i>Stephania brachyandra</i> Diels), họ Tiết dê (Menispermaceae)	EN	IIA	EN
4.	Bình vôi 4 nhị (<i>Stephania tetrandra</i> S. Moore), họ Tiết dê (Menispermaceae)		IIA	EN
5.	Đẳng sâm (<i>Codonopsis javanica</i> (Blume) Hook. f. & Thoms.), họ Hoa chuông (Campanulaceae)	VU	IIA	EN
6.	Hoàng liên ba gai (<i>Berberis wallichinana</i> DC.), họ Hoàng liên gai (Berberidaceae)	EN	IA	
7.	Kim tuyến đá vôi (<i>Anoectochilus calcareus</i> Aver.), họ Lan (Orchidaceae)	EN	IA	
8.	Lan kim tuyến (<i>Anoectochilus setaceus</i> Blume), họ Lan (Orchidaceae)	EN	IA	

HỘI NGHỊ KHOA HỌC TOÀN QUỐC VỀ SINH THÁI VÀ TÀI NGUYÊN SINH VẬT LẦN THỨ 4

TT	Tên loài	SĐVN 2007	NĐ32 2006	DLĐCTVN 2006
9.	Lá khô (<i>Ardisia silvestris</i> Pitard = <i>A. gigantifolia</i> Stafp.), họ Đơn nem (Myrsinaceae)	VU		VU
10.	Mã hồ (<i>Mahonia nepalensis</i> DC.), họ Hoàng liên gai (Berberidaceae)	EN		
11.	Nữ lang (<i>Valeriana hardvickii</i> Wall. in. Roxb.), họ Nữ lang (Valerianaceae)	VU		VU
12.	Tế hoa ba lan sa (<i>Asarum balansae</i> Franch), họ Hoa tiên (Aristolochiaceae)	EN	IIA	CR
13.	Thỏ hoàng liên (<i>Thalictrum foliolosum</i> DC.), họ Mao lương (Ranunculaceae)	VU	IIA	EN
14.	Thỏ hoàng liên lùn (<i>Thalictrum ichangese</i> Lecoya ex. Oliv.), họ Mao lương (Ranunculaceae)	CR		CR
15.	Tục đoạn (<i>Dipsacus asper</i> Wall.), họ Tục đoạn (Dipsacaceae)	EN		EN
16.	Vàng tâm (<i>Manglietia dandyi</i> (Gagnep) Dandy in Nilson), họ Mộc lan (Magnoliaceae)	VU		

Ghi chú: SĐVN, 2007: Sách Đỏ Việt Nam, Phần II - Thực vật, năm 2007; CR: Rất nguy cấp; EN: Nguy cấp; VU: Sẽ nguy cấp; NĐ32/2006: Nghị định số 32 của Chính phủ năm 2006, IA: Cấm khai thác sử dụng vì mục đích thương mại, IIA: Hạn chế khai thác sử dụng vì mục đích thương mại; DLĐCTVN, 2006: Danh lục Đỏ cây thuốc Việt Nam năm 2006.

Trong số 16 loài cây thuộc diện cần được bảo vệ thì có tới 15 loài có tên trong Sách đỏ Việt Nam, Phần II - Thực vật, năm 2007, trong đó có 1 loài ở mức CR - Rất nguy cấp, cùng 8 loài ở mức EN - Nguy cấp; 9 loài thuộc Phụ lục Nghị định số 32 của Chính phủ năm 2006, trong đó đặc biệt có 3 loài thuộc mục IA - cấm khai thác sử dụng vì mục đích thương mại; 11 loài nằm trong Danh lục Đỏ cây thuốc Việt Nam năm 2006.

2. Tình hình sử dụng các loài cây thuốc của đồng bào dân tộc ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai

Bảng 4

Các loài cây đang bị khai thác mạnh ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai

TT	Tên loài cây	Họ	Tình hình khai thác
1.	Chân chim (<i>Schefflera</i> sp.)	Araliaceae	Khai thác vỏ sử dụng, buôn bán nội vùng và xuất khẩu trái phép
2.	Hoa tiên (<i>Asarum</i> spp.) (2 loài)	Aristolochiaceae	Khai thác cả cây, sử dụng, buôn bán nội vùng và xuất khẩu trái phép
3.	Hoàng liên ba gai (<i>Berberis wallichinana</i> DC.)	Berberidaceae	Khai thác thân và lá, sử dụng và buôn bán nội vùng
4.	Lá khô (<i>Ardisia silvestris</i> Pitard)	Myrsinaceae	Khai thác cả cây, chủ yếu là thân và lá, sử dụng và buôn bán nội vùng
5.	Kim tuyến (<i>Anoectochilus</i> spp.) (2 loài)	Orchidaceae	Khai thác cả cây, sử dụng làm cảnh, buôn bán nội vùng và xuất khẩu trái phép
6.	Thượng lục nhỏ (<i>Phytolacca acinosa</i> Roxb.)	Phytolacaceae	Khai thác cả cây, chủ yếu là củ, sử dụng và buôn bán nội vùng
7.	Bách bộ (<i>Stemona tuberosa</i> Lour.)	Stemonaceae	Khai thác cả cây, sử dụng và buôn bán nội vùng

San Sả Hồ là xã miền núi có địa hình phức tạp. Dân số chủ yếu là người H'Mông và người Kinh. Người Kinh phần lớn sống tập trung tại thôn Cát Cát, nơi gần trung tâm xã và thị trấn nhất, chiếm tỷ lệ rất nhỏ, chỉ có 620 người bằng 18,1% dân số toàn xã. Họ cư trú tại các khu vực thấp trong xã như chân núi, hoặc hai bên đường từ thị trấn xuống tới thôn Sín Chải; người H'Mông có 2807 người chiếm gần 82%, sinh sống tại các khu vực cao nhất của xã, trên các đỉnh núi với độ cao 1500 - 2000 m. Họ cư trú ở hầu hết các thôn trên địa bàn xã, nhưng tập trung chủ yếu tại thôn Sín Chải và thôn Ý Linh Hồ. Đồng bào dân tộc H'Mông có kinh nghiệm sử dụng cây thuốc rất đa dạng và được lưu truyền từ đời này qua đời khác, trong cuộc sống hàng ngày mỗi khi có người trong cộng đồng mắc bệnh ốm đau, họ thường được các ông lang, bà mế lấy thuốc và trị bệnh ngay tại cộng đồng. Những bệnh thông thường thì chính những người trong gia đình tự vào rừng hoặc ra vườn nhà lấy lá cây để làm thuốc trị bệnh. Bên cạnh đó, một số ông lang, bà mế hay người dân còn thu hái nguồn nguyên liệu cây thuốc trong rừng để bán đi các vùng khác (đôi khi còn xuất khẩu trái phép).

Một số loài cây hiện đang bị khai thác cạn kiệt cần có các biện pháp bảo tồn được trình bày trong bảng trên.

III. KẾT LUẬN

Từ kết quả điều tra thực địa, chúng tôi ghi nhận các loài cây thuốc ở xã San Sả Hồ, huyện Sa Pa, tỉnh Lào Cai hiện có 321 loài thuộc 252 chi, 94 họ thuộc 6 ngành thực vật; trong đó có tới 16 loài cây thuốc diện cần được bảo vệ và 9 loài cây đang bị khai thác mạnh nên số lượng cá thể của các loài này hiện đang bị suy giảm nhanh. Rất cần các biện pháp nhằm khai thác và sử dụng hợp lý nguồn tài nguyên quý báu này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. **Auct.**, 2001: Plant Resources of South-East Asia 12, Medicinal & poisonous Plant, Leiden, Netherlands.
2. **Nguyễn Tiến Bản (chủ biên)**, 2003, 2005: Danh lục các loài thực vật Việt Nam, tập 2, 3. NXB. Nông nghiệp, Hà Nội.
3. **Đỗ Huy Bích và cs.**, 2004: Cây thuốc và động vật làm thuốc ở Việt Nam. NXB. KH & KT, Hà Nội, tập 1-2.
4. **Võ Văn Chi**, 1997: Từ điển cây thuốc Việt Nam. NXB. Y học, Tp. Hồ Chí Minh.
5. **Phạm Hoàng Hộ**, 1999-2000: Cây cỏ Việt Nam. NXB. Trẻ, Tp. Hồ Chí Minh, tập 1-3.
6. **Nguyễn Bá Hoạt, Nguyễn Duy Thuần (đồng chủ biên)**, 2005: Kỹ thuật trồng, sử dụng và chế biến cây thuốc. NXB. Nông nghiệp, Hà Nội, 280 tr.
7. **Tập thể các tác giả**, 2004: Cây thuốc và động vật làm thuốc ở Việt Nam. NXB. KH & KT, Hà Nội, tập 1-2.
8. **Nguyễn Tập**, 2007: Cẩm nang cây thuốc cần bảo vệ ở Việt Nam, Mạng lưới Lâm sản ngoài gỗ Việt Nam, 233 tr.
9. **Nguyễn Tập**, 2006: *Tạp chí Dược liệu*, 11(3): 97-105.
10. **Nguyễn Nghĩa Thìn và cs.**, 2008: Đa dạng sinh vật Vườn Quốc gia Hoàng Liên. NXB. Nông nghiệp, Hà Nội.

**MEDICINAL PLANTS
IN SAN SA HO COMMUNE, SA PA DISTRICT, LAO CAI PROVINCE**

NGUYEN THI MINH HAI, DINH KHANH QUYNH, DO THI XUYEN

SUMMARY

The results of the investigations showed that, in total 321 species of natural medicinal plants belonging to 252 genera, 94 families, 6 divisions (Psilotophyta, Lycopodiophyta, Equisetophyta, Polypodiophyta, Pinophyta, Magnoliophyta) have been found in San Sa Ho commune, Sa Pa district, Lao Cai province. There are 15 species recognised in The Red Data Book of Vietnam (2007), 9 species are recognised in The Decree 32/2006 ND-CP of Government and 11 species are recognised in The Red list of Medicinal Plants of Vietnam (2006). There are 9 species being exploited so the number of individuals declined rapidly, they needed to be protected.